

FEREMBACH, D. – SUSANNE, C. – CHAMLA, M.-C. (Eds): *L'Homme, son évolution, sa diversité. Manuel d'anthropologie physique.* (Éditions du CNRS, Paris; Doin Éditeurs, Paris. 1986. 572 oldal, táblázatokkal, ábrákkal. Ára: 390 FF)

Topinard 1885-ben kiadott antropológiai kézikönyve (amelynek 3. kiadása Pethő Gyula és Török Aurél fordításában 1881-ben magyarul is megjelent) után kerekén egy évszázaddal vállalkozott a három neves antropológus egy modern francia nyelvű tankönyv összeállítására. Az impozáns könyv 31 szerző és közel félszáz lektor kollektív munkája. Őt részben, 40 fejezetben tárgyalják az antropológia mai ismeretanyagát.

Az első részben (mintegy 70 oldalon) a módszertani alapokkal ismerkedhetünk meg. C. Susanne az antropológia genetikai alapjait tárgyalja olyan részletességgel, ahogyan az egy antropológus-hallgatónak szükséges. Az osteometriai, somatometriai és egyéb antropológiai vizsgálo módszereket F. Demoulin írta meg, precízen és sok ábrával szemléltetve. A. Leguebe részletes és sok példával illusztrált biometriai fejezete már a feldolgozási munkát segíti. Ezekhez csatlakozik C. Masset rövid vázolata a paleodemográfiai beclséről.

A második rész (ugyancsak kb. 70 oldalon) a primáták rendjét tárgyalja. R. Saban a primáták rendszerét és igen részletes összehasonlító anatómiáját adja közre, a morfológia mellett a funkciók leírásával, J. de Grouchy pedig a primáták kromoszomikus evolúcióját részletezi.

A harmadik, igen terjedelmes rész (mintegy 180 oldal) a hominid evolúciót tekinti át, és ehhez A. Debénath ad biokronostratigiáját. L. G. Colbere írja le az Australopithecusokat és a Homo habilit. J.-L. Heim két fejezetben tárgyalja a Homo erectust és a neandervölgyieket, igen részletes leletkataszterrel és alapos morfológiai leírásokkal. A Homo sapiens sapiens fossilis formáit a szerzők (G. Billy, D. Ferembach, M. D. Garralda, M.-C. Chamla, E. Trinkaus) tíz kis fejezetben prezentálják földrészek, illetve korok szerint. D. Ferembach foglalja össze ezt a részt, amidőn a Homo filogenezisét és taxonómiáját, valamint a hominid evolúció mechanizmusát vázolja föl.

A negyedik, legterjedelmesebb rész (236 oldal) a mai ember variációival foglalkozik. Ezt C. Susanne-nak a biodemográfiai struktúráról és a genetikai variációkról írott fejezete vezeti be. Három fejezet tárgyalja az emberi variációk és a környezeti tényezők kapcsolatát, így a klímát (P. Moeschler), a tengerszint feletti magasságot (J. Arnaud és G. Larrouy), illetve a táplálkozás antropológiai aspektusait (A. Froment). R. Hauspie növekedés-fejezete és C. Susanne öregedésfejezete az emberi életszakaszok jól sikerült összefoglalása. Az antropológiai patológia fejezet (R. Riquet, C. Chippaux és J. Wangermez munkája) a betegségek (népbetegségek) populációgenetikáját, a különböző rasszokban való előfordulási gyakoriságát stb. tárgyalja. Rövid fejezetekből tájékozódhatunk Japán demográfiai és antropológiai epidemiológiai helyzetéről (K. Ashizawa és T. Suzuki) és a rituális megcsontosításokról (C. Chippaux). P. Darlu a fiziológiai és biokémiai variációkat, P. Lefèvre-Witier pedig a genetikai markereket írja le. Ezután több fejezet foglalkozik a morfológiai variációkkal. A. Leguebe bőrszínről írott fejezete vezeti be ezt a blokkot, hogy S. Vrydagh-Laoureux részletezhesse a dermatoglyph-variációkat. J. Wangermez a belső szervekben megfigyelhető variációkat mutatja be. M.-C. Chamla és P.-A. Gloor fejezete az utóbbi három évszázad diakronikus változásait (testmagasság, fejindex, pigmentáció stb.) és a szekuláris trendért felelős tényezőket vázolja fel. A mai emberiség különbözőségének eredetét W. W. Howells magyarázza, míg a taxonómiai áttekintést R. Riquet írta. Ezt egészíti ki J. Hiernaux rövid írása az emberi variációk nem-taxonómiai koncepciójáról és J. Benoist fejezete a fajkereszteződésről.

Az ötödik részben C. Susanne rövid összefoglalásban vonja meg a mai antropológia mérlegét. – A könyv 14 oldalnyi tárgymutatóval zárul.

Ez a jól sikerült, gazdagon illusztrált, szép kiállítású kézikönyv, amely a szerzők, a szerkesztők és a lektorok összehangolt és színvonalas munkáját tükrözi, a Centre National de la Recherche Scientifique és a Doin Kiadó gondos kiadói munkáját dicséri. Meggyőződésem, hogy a francia nyelvterületen ez a könyv az ezredfordulóg, sőt, a 21. század első éveiben is betölti a jó tankönyv funkcióját.

Dr. Eiben Ottó

WOOD, B. – MARTIN, L. – ANDREWS, P. (Eds): *Major Topics in Primate and Human Evolution.* (Cambridge University Press, Cambridge, 1986. – 364 oldal, számos táblázattal, ábrával. Ára: £ 19.50)

Az utóbbi években a hominizáció kutatása mellett egyre inkább előtérbe kerül a prehominizáció, illetve a primáták evolúciójának a kutatása. Köszönhető ez talán annak is, hogy az újabb leletek – és a hozzájuk kapcsolódó új elméletek – jelentős száma sem hozott lényeges áttörést a Homo sapiens kialakulásával kapcsolatban. Így Howells 1976-ban tett klasszikus megállapítása, amely szerint sem a

paleontológiai, sem a genetikai, sem pedig az archeológiai adatok – a mai állásuk szerint – nem árulják el, hogy hol, mikor és hogyan is történt a kialakulásunk, ma is érvényes.

Talán ez a kötet is annak köszönhető megjelenését, hogy a kutatók egy része egyre inkább igyekszik összekapcsolni a nem humán primáták és az emberfélék evolúcióját. Nagy-Britannia és Észak-Írország Anatómiai Társasága kezdeményezte a kötet címével azonos szimpózium megtartását, de azután Nagy-Britannia Főemlős Társasága is csatlakozott ehhez, és a szerkesztőknek sikerült két további tervezett publikáció szerzőinek és kiadóinak is az engedélyt (ezek: az Osman Hill Lectures és az Annual Review Lecture of the Anatomical Society) megnyerni, és ezeket a tanulmányokat is ebbe a kötetbe foglalni. Így végül is igen neves kutatók 18 tanulmányát tartalmazza ez a kötet.

A tanulmányok közül hat csak a főemlősökkel, hét az emberfélékkel, a többi pedig evolúciós molekuláris antropológiával, illetve a főemlősöket és az emberféléket kapcsolatosan tárgyalva foglalkozik a primáták evolúciójának különböző aspektusaival. A tárgyalt témák a primáták rendjének definíciójától – amely elengedhetetlenül szükséges a filogenetikai rekonstrukcióhoz – a Homo sapiens eredetéig bezárólag öleli fel az evolúciónk tágabb értelemben felfogott kérdéseit. S, ha a referens néhány nevet felsorol a szerzők közül (Andrew, P., Day, M. H., Fleagle, J. G., Gingerich, J. G., Martin, P. D., Pilbeam, R. D., Striger, D. R., Wood, B. A.), akkor a primáta-hominida evolúció iránt érdeklődők könnyen beláthatják, hogy nem mulaszthatják el e kötet alapos áttanulmányozását.

Dr. Gyenis Gyula

ELSE, J. G. – LEE, P. C. (Eds): *Primate Evolution* (Vol. 1); *Primate Ecology and Conservation* (Vol. 2); *Primate Ontogeny, Cognition and Social Behaviour* (Vol. 3). (Cambridge University Press, Cambridge. – 333+393+410 oldal, táblázatokkal, ábrákkal. Ára kötetenként kemény kötésben £ 37.50, „paperback” kötésben £ 12.50)

E három könyv a primáták evolúciójáról, biológiájáról a Nemzetközi Primatológiai Társaság 1984. júliusában a kenyai Nairobin tartott 10. kongresszusának előadásaiából ad válogatást (Selected Proceedings of the Tenth Congress of the International Primatological Society, held in Nairobi, Kenya, in July 1984).

Az *első kötet* tanulmányai a *primáták evolúcióját* elemzik. A bevezető referátumban R. E. Leakey, aki közismerten nagy lendületet adott a primates- és hominid evolúciókutatásnak, tekinti át a problémakör aktuális kérdéseit. Az első részben 11 tanulmány foglalkozik a datálás nehézségeivel (radiometrikus, stratigráfiai, biostratigráfiai és paleomagnetikus stratigráfiai módszerekkel) és a primáták szétterjedésével. A második rész 9 tanulmánya a magasabbrendű primáták evolúcióját vizsgálja, a datálás mellett főleg az anatómia oldaláról. A szerzők új adatokkal igyekeznek segíteni az elizagódást. A harmadik rész (6 tanulmány) szerzői még tovább mennek ezen az úton, amikor is funkcionális anatómiai és biomechanikai vizsgálatokkal elemzik a fosszilis primáták inter-individuális és inter-specifikus variabilitását. A negyedik rész az evolúciós genetika címet viseli, és az ide besorolt 3 tanulmány a hominid evolúció kérdéseiben a paleontológusok körében elterjedt ellenmondásokra mutat rá.

A *második kötet* a *primáták ökológiájával* foglalkozik, különös figyelemmel a természeti körülmények között élőkre. D. J. Chiver bevezető referátumában felvázolja azt a modern ökológiai szemléletet, amely a ma élő primáták fennmaradását segítheti elő. Az első részbe sorolt 7 tanulmány a primáták táplálkozásával foglalkozik újabb terepvizsgálatok, phytokémiai elemzések alapján. A következő rész 6 tanulmányában a szerzők a primáták különbözőségeit és adaptációs képességét természetes környezetükben vizsgálják, ideértve szociális szerveződésüket is. Öt tanulmány foglalkozik az újvilági primáták ökológiájával, párválasztási rendszerével, és ez azért is jelentős, mert e témáról sokkal kevesebb információ van, mint az óvilági és afrikai primátákról. Az ötödik rész ezt a címet viseli: „Primate-Human Conflict”. Az idesorolt 5 tanulmány a konfrontáció kérdéseit vizsgálja, amely a primáták, illetve az emberiség szükségleteiből adódnak. A hatodik rész 7 tanulmányában a vadon élő primáták helyzetéről, populációik demográfiai elemzéséről, védelmük lehetőségeiről olvashatunk. Az utolsó részben található 4 tanulmány ez utóbbi kérdést fejti ki a legszélesebb értelmezésben.

A *harmadik kötet* a *primáták egyedfejlődésével, megismerési tevékenységével és szociális magatartásával* foglalkozik. W. A. Mason bevezető referátuma után a könyv két fejezetét is (5+5 tanulmány) a megismerésnek, a tanulási folyamatoknak, mentális képességeknek, a „gondolkodásnak” szenteli, és a primáták szokásait vizsgálja. A negyedik rész 6 tanulmánya az agyfejlődést és a növekedési mintát, az ötödik rész 5 tanulmánya a fejlődés funkcionális aspektusait, az anya–csecsemő konfliktust elemzi. A következő két nagy fejezet (7+8 tanulmány) a primáták szociális kapcsolatait vizsgálja. Itt olyan módszertani kérdések is szerepelnek, mint a kis elemszámú minta magatartásvizsgálata („mérése”), társaskapcsolatok egzakt „mérése”, a reprodukciós teljesítmények értékelése, magatartási „stratégiák” stb.

Ez a három kötetnyi tanulmánygyűjtemény a világszerte virágzó primatológiai kutatásokról kitűnő áttekintést ad. A könyveket a Cambridge University Press a szokásos szép kiállításban, elegáns, ám drága és egyszerűbb, olcsó formában adta ki. Ez utóbbi nagy könnyebbség lehet a szűkös ellátottságú kutatóhelyeknek is, hogy e fontos gyűjteményt könyvtáruk számára beszerezzék.

Dr. Eiben Ottó

Aktuelle Probleme der Hominidenevolution (Veröffentlichungen aus dem Übersee-Museum Bremen, Reihe A, Band 9. Bremen, 1987. 180 oldal, táblázatokkal, ábrákkal.)

A brémai Übersee-Múzeum publikációs sorozatának e kötete a „The human story” című kiállítás-hoz kapcsolódik, amely 1986. december – 1987. május között volt látogatható a múzeumban. A vándorkiállítás – amelyet a londoni Commonwealth Intézet állított össze – „világkörüli” útjának harmadik állomása volt Bréma, és ebből az alkalomból rendezte meg a múzeum a kötettel megegyező című szimpóziumot 1987. február 15–17-e között.

Bár a kötet csak hét tanulmányt tartalmaz, ezek jól mutatják a hominidák evolúciója kutatásának sokrétűségét.

Az első tanulmányban Christian *Vogel* a nem humán primáták evolúciós trendjeivel foglalkozik, amelyek nélkül az ember és kultúrája nem jöhetett volna létre. Passingham remek könyvéből (*The human primate*, amelynek magyar kiadása már előkészületben van a Gondolat Kiadónál) idézve teszi fel a kérdést: „Mi lenne szükséges ahhoz, hogy a csimpánz emberré váljon?” A felelet erre ma már könnyű: sokféle változásnak kellene ehhez fellépnie, de ezek között egy sincs, amelynek a csíráival a csimpánz ne rendelkezne. Ennek ellenére, persze, a mai körülmények között elképzelhetetlen, hogy egy ilyen fejlődési folyamat mint amely néhány millió évvel ezelőtt már egyszer más körülmények között lejátszott, még egyszer megismétlődjön. Passingham ironikus véleménye ellenkezik ezzel, bár ő inkább a csimpánz „szemszögéből” válaszolja meg a kérdést: „Természetesen lehetséges, bár, ha ez megvalósulhatna, egy okos csimpánz – miután egy pillantást vetne az emberi társadalomra – nyilván lemondana erről” . . .

Jörn *Bullerdiék* és Sabine *Barnitzke* a citogenetikai kutatások eredményeit foglalja össze a hominid evolúció vonatkozásában. Ezen a téren a legjelentősebb megállapítás talán az, hogy az ősi hominidáknak 48 kromoszómájuk lehetett (mint a mai nagy emberszabású majmoknak), és a Homo 2. kromoszómája az egykori 12. és 13. kromoszóma fúziójából jöhetett létre; így csökkent a kromoszómák száma 46-ra.

Herbert *Bach* a Középső-Elba és a Saale vidék neolitikus népességét elemzi, elsősorban paleodemográfiai és paleopatológiai szempontból, és ezek alapján a népesség életkörülményeire is következtet.

Johann *Szilvássy* az arckoponya melléküregeinek morfológiai és metrikus vizsgálata alapján jellemző eltéréseket állapít meg az európid, a negrid és a mongolid nagyrasz között. Evolúciós szempontból érdekes az az eredmény, hogy a Homo sapiens és a Homo sapiens neanderthalensis között ebben nincs lényeges eltérés.

Pia *Bennike* neolitikus, vaskori, a viking korszakból és a középkorból származó dániai szériák paleopatológiai adatait mutatja be, és veti össze a mai népségek jellemzőivel.

Gisela *Grupe* korai humán népségek táplálkozási viszonyait elemzi a csöves csontokban található nyomelemek és izotópok vizsgálata alapján. Ezek segítségével az egykori népségek paleoökológiai, mezőgazdasági termelési és a társadalmuk fejlettségi viszonyaira is lehet következtetni.

Az utolsó tanulmányban Mebus A. *Geyh* a különböző abszolút kormeghatározó módszereket tekinti át kritikai szemszögből. Ebben egy olyan kutató világítja meg e módszerek korlátait és aktuális problémáit, aki ezen a téren világviszonylatban is tekintélyt vívott ki magának.

A recenzens reméli, hogy nemcsak ez az értekes kötet jut majd el a hazai szakemberekhez, hanem a „The human story” kiállítás is megtekinthető lesz Budapesten.

Dr. Gyenis Gyula

Human Growth: A Multidisciplinary Review (Ed. A. DEMIRJIAN, ass. M. BRAULT-DUBUC. – Taylor and Francis, London and Philadelphia, 1986. 313 oldal. Ára: £ 32.00)

Ez a kötet az 1985-ben Montréalban rendezett IV. Nemzetközi Auxológiai Kongresszus legfontosabb előadásainak anyagát tartalmazza. Demirjian professzor előszavában kiemeli abbéli felelősségünket, hogy megvalósítsuk a növekedésre, testfejlődésre vonatkozó alapkutatások folyamatosságát és fejlesztését, hogy populáció-specifikus növekedési standardeket dolgozzunk ki, hogy megismerjük a növekedési folyamat lehetséges variációit, és hogy a növekedési vizsgálatok multidiszciplináris megközelítést elősegítsük. A kötet tartalmazza a három plenáris előadás anyagát és a hét szimpózium főreferátumait, összesen 25 tanulmányt.

A plenáris előadások sorában elsőként Tanner főreferátuma olvasható, amelyben a növekedést mint a társadalmi feltételeket tükröző folyamatot és a szekuláris trendet mutatja be, ez utóbbit a szociális rétegek szerinti tagolódásban is. Bray a gyermekkori obesitást, annak genetikai és környezeti tényezőktől függő okait elemzi, és rámutat arra, hogy a gyermekkori obesitas nem szükségszerű. Harper a táplálkozási és növekedés kapcsolatát mutatja be.

A szimpóziumok a növekedés biometriai aspektusaival, az arc és a fogazat növekedésével, a növekedés fiziológiájával, a serdülőkori növekedés hormonális szabályozásával, a növekedés és a fizikai aktivitás kapcsolatával, a táplálkozásnak a növekedésre gyakorolt hatásával és végül a növekedési folyamat patológiai vonatkozásaival foglalkoztak.

A kötet szerzői tehát összefoglalták szinte mindazokat a főbb kérdéscsoportokat, amelyek ma a növekedés, testfejlődés területén a kutatókat foglalkoztatják. Arto Demirjian professzor és munkatársai a világkongresszus megrendezésével és a kötet anyagának összegyűjtésével és megszerkesztésével, a Taylor and Francis kiadó pedig a kötetnek a kongresszust követő egy éven belüli, szép kiállításban történt megjelentetésével kitűnő szolgálatot tett a nemzetközi auxológiának.

Dr. Eiben Ottó

BEUNEN, G. P. – MALINA, R. M. – VAN'T HOF, M. A. – SIMONS, J. – OSTYN, M. – RENSON, R. – VAN GERVEN, D.: *Adolescent Growth and Motor Performance. A Longitudinal Study of Belgian Boys.* (HKP Sport Science Monograph Series, Human Kinetics Publishers, Inc. Champaign, Ill. 1988. 102 oldal, táblázatokkal, ábrákkal.)

Ez a kis monográfia a „Belga fiúk leuveni növekedésvizsgálatának” longitudinális vizsgálati eredményeit foglalja össze. A vizsgálat ugyanis 1968-ban indult egy belgiumi országos keresztmetszeti (és részben longitudinális) vizsgálattal, közel 9000 fiún. A megfigyelések a növekedést jelző testméretekre, a fizikai erőnlétre, a szomatotípusra, a csontérésre, a sportolásra és a családi háttérre terjedtek ki.

A jelen munka 587 fiút követ hat éven át, és a 12–19 éves korukban végbement növekedésüket, fejlődésüket írja le. Erre a 18 vizsgált testméret és a 10 motoros próba jó alapot ad. A vizsgált fiúk szomatikus és motoros jellemzőit előbb a belga országos referencia-értékekkel összehasonlítva értékelik a szerzők, majd a testmagasságban, a testtömegben és a statikus erőben megjelenő serdülési növekedési lökést vizsgálják, és az ezekben megmutatkozó egyedi különbségeket elemzik. A vizsgálat matematikai–statisztikai feldolgozása igen alapos, sőt, mintaszerű, az eredmények bemutatása impresszionáló. A függelékben a szerzők megadják vizsgáló és feldolgozó módszereik leírását, valamint a vizsgált jellegek összes értékeit, táblázatokba foglalva.

A kitűnő könyvet növekedéssel foglalkozó kollégáink figyelmébe ajánljuk.

Dr. Eiben Ottó

DEMIRJIAN, A.: *Croissance et développement de l'enfant québécois de la naissance à six ans* (Les Presses de l'Université de Montréal, Montréal, 1985. 288 oldal 191 táblázattal és 58 ábrával. Ára: Can\$28.00)

Bár a kanadai-francia gyermekek növekedésének rendszeres vizsgálata 1966-ban megkezdődött a montreáli egyetemen, e gyermekek testmagasságra és testtömegre, csontfejlődésükre és fogfejlődésükre vonatkozó standardek nem léteztek. Demirjian professzor, a montreáli egyetem (Emberi) Növekedéskutató Központjának igazgatója, a fogorvosi kar címzetes anatómia-professzora és munkatársai az 1970-es években nagyszabású vizsgálatot indítottak el, és e vizsgálat eredményeiről, pontosabban a születéstől a 6 éves korig terjedő időszak növekedési, testfejlődési eredményeiről ad képet ez a könyv. Jelentőségét emeli, hogy a korai gyermekkorban lejártszódó növekedési eseményekről sokkal kevesebb adatunk van, mint például a serdülőkorokról.

Az első fejezet a *vizsgálat metodikáját* adja meg. A mintába olyan kanadai–francia gyermekeket vontak be, akiknek legalább három nagyszülője kanadai–francia volt, továbbá normális terminusra (38–42 hetes gestációs időszak), 2400 g-nál nagyobb súllyal születtek, és akiknél komolyabb kórfolyamat nem volt. Már a leendő anyákat is vizsgálták, majd a gyermekeket előbb 3 havonként, majd 2 éves kortól évenként. A vizsgálat 1974-ben indult, a mintát 496 újszülött képezte. Hat éves korban még 357 gyermekük volt (72%). A komplex vizsgálati program a növekedésre (antropometria), testi fejlődésre (csontérés, fogfejlődés) és a pszichomotoros fejlődésre terjedt ki, és hangsúlyozottan figyelembe vette a környezeti tényezőket, így a család eredetét, a család szocioökonomiai színvonalát, az egészségi állapotot (klinikai orvosi és fogászati vizsgálat) és a táplálkozási viszonyokat, a táplálkozási szokásokat mind az anya terhessége alatt, mind pedig a gyermek életében, sőt, az utóbbira vonatkozóan hematológiai vizsgálatokat is végeztek.

Az *antropometriai program* születéskor 6 mérettel indult, 3 hónapos kortól 14 méretet, 3 éves kortól pedig 22 méretet vettek fel. Minden testméretre kidolgozták a percentilis értékeket is.

A *csontérés* vizsgálatára a TW2 módszer alkalmazták, és 1–6 éves korra megadják itt is a percentiliseket, és pedig a „TW2–20 csont”, a „TW2–RUS” és a „TW2–Carpal” pontrendszer szerint.

A *fogászati* vizsgálat kiterjedt a tejfogazat fogáttörésére, annak időbeli alakulására és sorrendjére, valamint a fogazat rendelkezései, illetőleg egészségi állapotára.

A *táplálkozási* fejezet (M. Brault-Dubuc asszonnyal társszerzőségben) részletesen tárgyalja a táplálkozási szokásokat, a táplálék minőségi és mennyiségi (energia) értékét, különös figyelemmel a vitaminokra és ásványi sókra. Ide tartozik a hemoglobin-koncentráció, illetve hematokrit vizsgálat eredménye is.

A *pszichomotoros fejlődést* (G. Talbot-Donnelly asszonnyal társszerzőségben), valamint a lateralitásban megmutatkozó fejlődést életkoronként írják le a szerzők.

Ez az impozáns, multidiszciplináris kutatás, egy szakértő munkaközösség sok évi munkájának eredményeként lehetővé tette, hogy a kanadai–francia gyermekek születéstől 6 éves korig terjedő növeke-

désére, szomatikus és pszichomotoros fejlődésére szinte minden fontos jelleg értékét, immár percentilisek formájában, kézhez kapjuk. Bizonyos, hogy mind a klinikusok, mind a humánbiológusok kitűnően fogják tudni használni ezt a modellnek is beillő kutatási jelentést.

A könyvet a Montréali Egyetemi Kiadó szerényebb nyomdatechnikával is kifogástalan külsőben és hangulatos címlappal jelentette meg.

Dr. Eiben Ottó

MÉHES, K.: *Informative Morphogenetic Variants in the Newborn Infant*. (G. STALDER előszavával. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988. 18 táblázattal és 52 ábrával. Ára: 150,- Ft)

Ez a könyv Méhes professzor „Minor Malformations in the Neonate” című könyvének (Recenzió: *Anthrop. Közl.* 27; 202. 1983) második átdolgozott és bővített kiadása. Ez nemcsak a megváltozott címben, „informatív morfogenetikai variánsok” (IMV) jut kifejezésre, hanem abban is, hogy sok, részben saját kutatásokon alapuló, részben a világirodalomból átvett, új adattal bővült a könyv.

Az első részben az IMV-k általános jellemzését adja meg a szerző; ezt a részt is alaposan kibővítette. A gyermekgyógyászati gyakorlat számára különösen fontos témák vizsgálati adatait táblázatokba foglalva is megtalálhatjuk. Ezek – különösen, amelyeknek etnikai, geográfiai, populációgenetikai jelentőségük is van – az antropológus olvasó számára is rendkívül érdekesek és hasznosak. E rész az IMV-k klinikai jelentőségének kiemelésével, a diagnózis problémáinak tárgyalásával és egy igen részletes (18 oldalas) irodalomjegyzékkel zárul.

A második rész az egyedi IMV-k szisztematikus leírását tartalmazza, és pedig minor malformációk, minor dysplasiák, minor deformitások és fenogenetikai variációk csoportosításban (összesen 55 IMV). Az egyes IMV-k leírása megegyezik az első kiadásban megismert és bevált rendszerrel (előfordulási gyakoriság, öröklődés, diagnózis, életkortól való függőség, szindrómák, klinikai jelentőség, irodalom). A legtöbb IMV-t ábrán is bemutatja a szerző. Végül 10 oldalas tárgymutató segíti az olvasót a gyors eligazodásban.

Az Akadémiai Kiadó egyszerű nyomdatechnikával, de jól olvasható, elfogadható kivitelben adta ki ezt a fontos kismonográfiát, amely nemcsak a gyermekgyógyászoknak és neonatológusoknak, de a növekedés kérdéseivel foglalkozó humánbiológusoknak, továbbá teratológusoknak, igazságügyi orvosoknak, gyógypedagógusoknak és számos más szakterület képviselőinek hasznos kézikönyve lehet.

Dr. Eiben Ottó

Berner Datenbuch der Pädiatrie. Praktische Richtlinien, Therapie, Ernährungsgrundlagen, Referenzwerte. Összeállította: K. ZUPPINGER és P. TÖNDURY. (2. átdolgozott kiadás. G. Fischer Verlag, Stuttgart, New York, 1985. 772 oldal, számos táblázattal és 60 ábrával. Ára: DM 38.-)

Ha igaz az a megállapítás – márpedig igaz! –, hogy minden gyermekgyógyászati tevékenység alapja a pontos és megbízható referencia-értékekről, tájékoztató méretadatokról, technikai előrehaladásról, táplálási és kezelési irányelvekről való időben történő tájékozódás, jól-informáltság, akkor nemcsak létjogosultsága van egy ilyen adattárnak, hanem az egyenesen életfontosságú. A stuttgarti Fischer Verlag zsebkönyv-sorozatában megjelent könyvet ezzel a céllal állította össze a berni gyermekklinika két professzora, több, mint 50 szerzőtárs közreműködésével. A részben táblázatos formában bemutatott adatmennyiség nagy segítségére lehet a gyermekgyógyászat bármely területén tevékenykedő klinikusnak, gyakorló orvosnak és minden határterületi tudományát művelő szakembernek, így például a növekedéssel, érésel foglalkozó humánbiológusnak is. Hogy milyen sikeres ez az összeállítás, bizonyítja, hogy a könyv eredeti kiadását már egy év múlva követte ez a 2. kiadás.

Ez a kompendium gyors és megbízható tájékozódást tesz lehetővé. Beosztása a szerv- és funkcionális rendszerek szerint a következő tematikai csoportosításban adja közre adatait: baleseti (szükség-helyzeti) ellátás, allergológia, sebészet, dermatológia, diabetológia, endokrinológia, táplálkozás, gastroenterológia, nőgyógyászat, hematológia, hepatológia, infectológia, kardiológia, gyógyszer-tan, neonatológia, nephrologia, neurológia, onkológia, pneumatológia, pszichológia, reumatológia, anyagcsere, technika, referencia-értékek. E két utóbbi fejezet, a technikai leírások és a referencia-értékek (többek között a növekedési és érési standardok) különösen sok gyakorlati haszonnal járó részek. A kompendium tematikája tehát jól áttekinthető, de a 10 oldalnyi tárgymutató ebben még tovább segíti az olvasót.

Dr. Eiben Ottó

Iskola-egészségügyi kézikönyv. Szerkesztette: ÁGFALVI RÓZSA. (Medicina Könyvkiadó, Budapest. 431. oldal. Ára: 87,- Ft)

Karossa-Pfeiffer és Melly 1959-ben megjelent iskolaorvosi zsebkönyve óta nem adtak ki ilyen témájú könyvet Magyarországon, pedig az iskolaorvosi munka nemcsak fontos, de szép hagyományai is vannak hazánkban. A könyv előszavában dr. Öry Imre emlékeztet arra, hogy éppen 100 éve, 1887-ben vezették be hazánkban az egészség-tanári, iskolaorvosi intézményt Fodor József kezdeménye-

zésére. Németh Lászlót idézi, aki mint iskolaorvos is kiválót alkotott. Ágfalvi Rózsa könyve tehát hiányt pótol. A 13 főny szerzői gárda a téma számos részletét dolgozta ki.

Az iskolaegészségügyi hálózat feladatainak, e munka gyakorlatának áttekintése után a 3–18 évesek általános szomatopszichés jellemzőiről olvashatunk. Itt találhatjuk a növekedéssel foglalkozó fejezetet is, amelyben részben Tanner és munkatársai testtömeg és a testmagasság növekedési sebesség görbéit, részben Eiben és munkatársai 1971-ben publikált budapesti növekedési görbéit láthatjuk. Kár, hogy nem volt lehetőség a legújabb, 1986-ban közzétett hazai növekedési referencia-értékek átvételére. Mindenesetre örvendetes, hogy az iskolaorvosi munkában ismét az érdeklődés homlokterébe került az óvodás és iskolás gyermekek és serdülők növekedésének rendszeres nyomonkövetése.

A könyv az iskolaorvosi munka részeként speciális vizsgálatokat, így például iskolaérettségi, pályalkalmassági stb. vizsgálatokat is tárgyal. Ezek után a gondozással, az idült betegekkel és a serdülőkor pszichoszociális problémáival, az iskolahigiénés és járványügyi teendőkkal, valamint a gyermekélelmézzel foglalkoznak terjedelmes fejezetek. A könyv utolsó egyötödében az iskolát érintő egészségügyi és oktatásügyi jogszabályok találhatók.

Bár a könyv iskolaegészségügyi kézikönyv, és elsősorban az iskolaorvosoknak és védőnőknek kíván gyakorlati tájékoztatást adni, humánbiológusoknak is hasznos olvasmány.

Dr. Eiben Ottó

Kinanthropometry III. (Eds: T. REILLY – J. WATKINS – J. BORMS. Proceedings of the VIII Commonwealth and International Conference on Sport, Physical Education, Dance, Recreation and Health. – E. and F. N. SPON, London – New York, 1986. Ára: £ 25.00)

Az 1986-ban Glasgow-ban rendezett VIII. Brit Nemzetközösségi Játékokat kísérő tudományos konferencia anyagának ez a kötete a kinanthropometriai tanulmányokat adja közre. Ezek a többségükben rövid, 4–6 oldalas dolgozatok az öt földrész 13 országából származnak. Az 52 dolgozat (közülük 7 csak Abstract) hét témacím szerint csoportosítva változatos tematikát mutat be.

A *testösszetétel* fejezet hat tanulmánya (és két abstract-ja) részben módszertani kérdésekkel foglalkozik, részben különböző sportolók vizsgálatának eredményeit mutatja be. Érdeklődésre tarthat számot a csont-mineralizáció és a osteoporosis kapcsolata (Martin et al.), a bőr/zsírredőkkel meghatározott testszír és a lipid-profil közötti összefüggés (Brodie and Taylor), a különböző caliperekkel és ultrahanggal mért subcutan zsírszövet mennyisége (Anderson and Ross) stb.

A *szomatotípus* fejezetet az időközben elhunyt J. Stepnicka referátuma vezeti be. Szinte egész életművét összefoglalta ebben az utolsó dolgozatában: a szomatotípus a motoros és általában minden sportképesség predispozíciója, és összefüggést mutat a testtartással is. Carter és Heath a genotípus és a fotoszopikus–fenotípus szomatotípusosítási módszert hasonlítják össze. Megállapítják, hogy e tekintetben a szomatotípusvizsgálás a fiatal nők esetében több nehézséget ad, mint férfiaknál. Beunen et al. longitudinális vizsgálatából megtudjuk, hogy azok a gyermekek, akik testmagasságuk vagy testtömegük alapján korán érőnek minősülnek, mezomorfiában nagyobb értékeket mutatnak, mint később érő kortársaik. A további dolgozatok különböző sportolók, illetve gyermekcsoportok szomatotípusát mutatják be.

A III. fejezet a *Metodológia* címet viseli. Ross és Ward az antropometriai adatok skálabeosztását elemzi a proporcionalitás szempontjából. Martin et al. a zsírtömeg és a zsírmentes testtömeg (fat-free mass) kapcsolatát vizsgálja kinanthropometriai módszerrel. Boocock et al. a testmagasság változásait elemzi a gerincoszlop terhelésének függvényében. Slaughter et al. az izom-csontváz arány becslésére kísérlet meg kidolgozni objektív módszert, Day pedig az alsó végtag szegmenstejének mérésére rendelkezésre álló módszereket hasonlítja össze. Hebbelink – Eiben – Ross a hagyományos antropológiai–alkati indexeket tekinti át.

A *növekedés és pediátriai kinanthropometria* kapcsolatát összefoglaló részben nyolc dolgozat a növekedésben viszsamaradt és későn érő gyermekek növekedésével, motoros fejlődésével óvodások energia-egyensúlyával, a fizikai fittség különböző vizsgálatával foglalkozik, illetve a testi nevelés, az egészséges életmódra nevelés egy jobb programját sürgeti.

A *nők antropometriája* című rész Sobral et al. dolgozatával indul. Testnevelési főiskolai hallgatónők testalkati és személyiségvizsgálata alapján megállapítják, hogy a korán és későn érő leányok testalkata és motorikus képességeik hamarosan az érés után kiegyenlítődnek, anélkül, hogy valamiféle napi edzés ezt serkentené. Stirling et al. fizikailag aktív és inaktív (ülő életmódot folytató) idős nők testfelépítését hasonlította össze. A további tanulmányok egyetemista nőekkel, prepubertás-korú leánykakkal, illetve tornász fiúkkal és leányokkal foglalkoznak.

A kötetnek – legalábbis a tanulmányok számát illetően – legterjedelmesebb részét az *alkalmazott kinanthropometriai* dolgozatok teszik ki. Ezek egy része különböző élsportolók (vízilabdázók, evezősök, maratonfutók stb.) testalkatával, illetve fizikai fittségével (pl. hasizomerő és állóképesség) foglalkozik. Quinney et al. beszámol annak a kanadai laboratórium-hálózatnak a megszervezéséről és működéséről, amely elsportolók fiziológiai tesztelésére hoztak létre. Tanulmányt olvashatunk a m. quadriiceps contractilitásáról az alsó végtag mozgékonyasága tükrében stb.

Az utolsó rész az „Jzom” fejezetcímet viseli, és a biomechanika számos vizsgáló módszerével (antropometriától komputer tomográfiáig) végzett kutatásokról számolnak be a dolgozatok, középpontba állítva az anaerob kapacitást.

A kötetet szerény (2 oldalas) tárgymutató zárja.

Ez a tanulmánykötet újabb, széles körű áttekintést nyújt a kinantropometria területén az utóbbi évtizedben végzett kutatásokról, így a témával foglalkozó szakembereknek sok hasznos információt ad.

Dr. Eiben Ottó

Perspectives in Kinanthropometry. The 1984 Olympic Scientific Congress Proceedings, Vol. 1. Ed.: J. A. P. DAY. (Human Kinetics Publishers, Inc. Champaign, Ill. 1986. 284 oldal, táblázatokkal, ábrákkal. Ára: \$25.00)

A Los Angeles-i Olimpiai Játékokkal kapcsolatosan 1984. júliusában az Oregon állambeli Eugene-ben az UNESCO patronálása alatt és nem kevesebb, mint 64 nemzeti és nemzetközi társaság és szervezet támogatásával tudományos kongresszust rendeztek. A fő téma a sport, egészség és jólét volt. A kongresszuson több, mint 100 nemzet mintegy 2200 szakembere vett részt, akik összesen 1200 előadást tartottak. Ezekből a Human Kinetics Publishers 10 kötetet állított össze és adott ki, köztük elsőként a jelen kötetet, amelyben 27 tanulmányt olvashatunk. A szerkesztő öt témakör szerint csoportosítva adja közre az anyagot.

Az első, bevezető részben W. A. Stini a kinantropometria tematikáját és fontosságát tárgyalja az antropológia szempontjából. A második részben (3 tanulmány) a csontlétkorral kapcsolatos vizsgálatok kinantropometriai vonatkozásait elemzik a szerzők fiatal sportolók, illetve edzetlen gyermekek vizsgálata alapján. A harmadik részt (6 tanulmány) a növekedés és motoros fejlődés problémáinak szentelik, így az egészség-fitness, a fizikai teljesítmény, a méret és proporció, a motoros képességek és azok fejlődése, az edzés hatása stb. vizsgálatának.

A negyedik részben (8 tanulmány) arra a kérdésre keresnek választ a szerzők, hogy a kinantropometria mely vizsgálati módszerei, miféle alkalmazott technikája segít hozzá jobban a sportteljesítmények értelmezéséhez. Ehhez a legkülönbözőbb sportágak ifjú vagy nemzetközi szintű férfi és női képviselőit, így kosárlabdázókat, gyeplabdázókat, cselgáncsozókat, úszókat, birkózókat stb. vizsgálták.

Az ötödik rész 9 tanulmányban arra láthatunk törekvést, hogy hogyan lehet finomítani és hatásosabbá tenni a vizsgáló eljárásokat, különösen a testösszetétel-vizsgálatok technikájának további javítását. W. D. Ross és munkatársainak főreferátuma érzékelteti az e tekintetben meglévő elméleti és gyakorlati nehézségeket, amelyek némelyik szokásos vizsgáló eljárás használhatatlanságát eredményezik. „0-scale” módszerük, amely elkerüli a testzsírszázalék buktatóit, a problémakör legújabb megvilágítását adja, ha nem is a végső szót. Fontos hozzájárulás e témakörhöz D. T. Drinkwater és munkatársai cadaver-vizsgálata.

A szép kiállítású, gazdag és színvonalas tartalmú tanulmánykötet valóban felvázolja a kinantropometria perspektíváit, és remélhetőleg újabb lendületet ad az e területen folyó intenzív kutatásoknak.

Dr. Eiben Ottó

Biomechanics X-A, Biomechanics X-B (Ed.: BENGT JONSSON. Táblázatokkal, ábrákkal, X-A kötet 640 oldal, Ára: \$49.-, X-B kötet 608 oldal. Ára: \$49.-; a két kötet együttes ára: \$90.00. — Human Kinetics Publishers Inc. Champaign, Illinois, 1987.)

A Human Kinetics Kiadó gondozásában, az „International Series on Biomechanics” 6A és 6B köteteként jelent meg a Svédországban, Umeå-ban 1985-ben megrendezett X. Nemzetközi Biomechanikai Kongresszus előadásainak anyaga, BIOMECHANICS X-A és X-B összefoglaló cím alatt. A világkongresszus elhangzott előadások és bemutatott poszterek száma 166, melyek 14 fő téma köré csoportosultak.

A munkavégzéssel kapcsolatos emberi mozgások biomechanikájának számítógépes modellezése című, Wartenweiler-émlék előadásaként közreadott Chaffin tanulmány meghatározza az első kötet tematikáját. A különféle foglalkozások munkaeegészségügyi szempontjainak fontosságát hangsúlyozzák a részben humánbiológiai, részben biometriai, valamint biomechanikai módszerekkel végzett vizsgálatokról beszámoló tanulmányok. A foglalkozási ártalmak kiküszöbölésében vagy legalább a lehető legkisebb mértékűre csökkentésében segít ez a komplex szemléletmód.

Míg az orthopaed-biomechanika már jelentős múltra tekinthet vissza, a rehabilitációs folyamat nyomkövetésére alkalmazott biomechanikai vizsgáló módszerek új lehetőséget tárnak fel a gyógyításban.

A hátgerinc biomechanikájával 7 tanulmány foglalkozik, különösen az emelés közbeni erő- és nyomásviszonyok vizsgálatával (Hemborg, Leskinen).

Az elektromiográfia módszerének elméleti és gyakorlati kérdéseit tárgyaló tanulmányok az első kötet jelentős részét adják, akárcsak a járások vizsgálata, melyek elsősorban a talaj-talp reakció erő-és nyomásviszonyaira, az ízületekben történő elfordulások tárgyalására terjednek ki.

Az egyes testrészek mozgásterjedelm vizsgálatának eredményei az „izom-mechanika és az emberi mozgás” fejezetben található.

A második kötet tanulmányainak több mint a fele a sport-biomechanika, a futás biomechanikája és a sportcipők biomechanikája témák köré csoportosítható (58 előadás anyaga).

(A sport témájú előadások nagy száma, valamint bizonyos fokú elkülönülése tette indokolttá a Nemzetközi Sport Biomechanikai Társaság megalakulását és önálló symposium-sorozatuk elindulását.)

A különböző típusú emberi szövetek különféle körülmények közötti vizsgálata, a human biokémia–biomechanika határterületéről nyolc tanulmány olvasható.

A biomechanika vizsgáló módszerek széles skáláját mutatja be 25 előadás; mind a vizsgáló módszerek, mind a biomechanikai modellezés a számítógépek alkalmazása irányában mutatnak nagy fejlődést.

A kongresszus és egyúttal a kötet előremutató, a jövő lehetőségeit felvázoló zárótanulmányának szerzője J. G. Hay.

A harminc országból érkezett előadók kutató munkáját bemutató tanulmányok közel 1300 oldal, gondos, áttekinthető szerkesztésben, a Human Kinetics Publishers-től megszokott magas műszaki színvonalon teszik mindenki számára elérhetővé e tudományterület legújabb eredményeit.

Dr. Barabás Anikó

BERNHARD, W. – KANDLER-PÁLSSON, A. (hrsg): *Ethnogenese europäische Völker aus der Sicht der Anthropologie und Vor- und Frühgeschichte*. (G. Fischer Verlag, Stuttgart – New York, 1986. 389 oldal, 46 táblázattal, 97 ábrával.)

A kötet, amelyet a szerkesztők Schwidetzky professzorasszony 75. születésnapjára ajánlottak, az 1982-ben Mainzban „Ethnogenese europäische Völker aus der Sicht der Vor- und Frühgeschichte und der Anthropologie” címmel megtartott szimpózium előadásait adja közre.

A szimpózium sorrendben már a harmadik, amelynek résztvevői Európa népességének mikroevolúcióját elemezték a paleolitikum végétől a kora-középkorig. Az 1966-ban Mainzban, majd 1978-ban Sils Maria-ban (Svájc) megtartott szimpóziumok anyaga azonban még nem ilyen tanulmánykötetben, hanem a Homo, a Fundamenta és az Archives Suisses d'Anthropologie Générale kötetekben jelentek meg.

A kötet abban is különbözik az előzőektől, hogy a benne szereplő régészeti és antropológiai adatok történeti forrásokkal is kiegészültek, és így az emberi csontok és a régészeti mellékletek a kutatók munkássága nyomán már etnikai csoportokat reprezentálnak. Ez persze nem jelenti azt, hogy az érintett tudományok minden esetben teljes körű vagy akár egybevágó képet is adhatnának az európai népek kialakulásának korai szakaszáról . . .

A kötetben a görögök, az illirek, a trákok és a dákok, az itáliai népek, az ibérek, a kelták, a germánok, a szlávok, a baltiak és a finn-ugorok etnogenézisééről szóló tanulmányok olvashatók, mégpedig a régészet és a történettudomány, valamint az antropológia szemszögéből. A tanulmányok egy része már ismerős korábbi publikációkból; nem mentes ettől M. Gimbutas „Remarks on the ethnogenesis of the Indo-Europeans in Europe” című bevezető, átfogó jellegű dolgozata sem.

A szép kivitellű tanulmánykötet kitűnően foglalja össze és egészíti ki a már korábbról is ismert adatokat az európai népek etnogenézisét illetően. Ezért alapos áttanulmányozását a referens minden – a téma iránt – érdeklődőnek melegen ajánlja.

Dr. Gyenis Gyula

LASKER, G. W.: *Surnames and Genetic Structure*. Cambridge Studies in Biological Anthropology. (Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney, 1985. 148 oldal. ISBN 0–521–30285–4. Ára: £15.00)

A humán népességek genetikai szerkezetének tanulmányozása során a kutató egyidejűleg kerül szembe a biológiai és társadalmi attribútumokkal. A populáció szerkezete például biológiai–genetikai és társadalomtudományi aspektusból egyaránt megközelíthető. Az azonos családnevek populáción belüli és populációk közötti megoszlásának vizsgálata ezt a két aspektust egyesíti azzal, hogy a Homo sapiens genetikai variációjával összefüggő sajátosságokat nem biológiai információk elemzése alapján is megközelíti. Olyan ismereteket ragad meg, mely más fajokról – kivéve a laboratóriumi körülmények között megfigyelt élőlényeket – nem állnak rendelkezésre. Ez az információ az anyakönyvekben vagy más formában rögzített és évszázadokon keresztül követhető családnév.

A szerző abból a feltevésből indul ki, hogy a családnevek öröklődése és a biológiai öröklődés hasonló. A megfelelően megválasztott matematikai modellekkel becsülhető az öröklődésbeli megegyezés, illetve eltérés. A hasonlóságok lehetővé teszik a családnevek alapján a génmegoszlások modellezését, a különbségek pedig segíthetnek megérteni a génfrekvenciák differenciálódásának folyamatait.

Crow és Mange 1965-ben javasolták az azonos családnevek (isonymia) vizsgálatán alapuló populációgenetikai módszert, melynek lényege abban áll, hogy nem csupán a házasságok családjainak esetleges azonosságára alapoz, hanem három nemzedékre (a vizsgálat során nemzedékekre) terjedően, a rokonság különböző kapcsolataiban, párokban elemzi az isonymiát.

Az isonymiára alapozott módszer szerint a házasságok nagyszülőikig terjedő rokonsági kapcsolataiban talált családnév azonosság a consanguinitás megállapítását teszi lehetővé. Amennyiben az azonos családnév adott időben, helyen és népességben ritkán fordul elő, úgy a consanguinitás megállapítása több, mint hipotézis. Isonymia-pedigriek alapján jól becsülhető az átlagos rokonsági, illetve inbreeding koefficiens.

Az azonos családnevekre épülő elemzésnek a populációstruktúra vizsgálatában adódó lehetőségeit számos példával illusztrálja Lasker professzor. A könyv egyes fejezeteiben összefoglalja az egyes országokban végzett kutatások eredményeit. Bemutatja az isonymia módszereket, az isonymia, rokonság és vérrokonság összefüggéseit, az inbreeding koefficiensnek a házassági isonymia adatokból történő becsülését.

Az úgynevezett sziget-, kontra távolsági-modellekkel a távol-keleti és óceániai népeiségekben végzett vizsgálatok alapján foglalkozik. További fejezetek témája Amerika és a kontinentális Európa, Skócia és Írország, Anglia különböző tájain végzett populációgenetikai kutatások áttekintése. Külön fejezetben foglalkozik Nagy-Britannia sajátos családneveivel és végül a humán populációstruktúrával.

A szerző az isonymiára épülő kutatás jelentőségét abban látja, hogy a házasságra lépett partnerek azonos családneveiből olyan valószínűségi értékekig juthatunk el, melyek jól egybevetethetők a génfrekvencia-megoszlásra épülő elemzésekkel. Ezzel egyetértünk, azzal kiegészítve, hogy a humán népeiségek genetikai struktúrájának vizsgálatára a humánbiológusok a tényleges, biokémiai vizsgálatokra épülő génfrekvencia analízist preferálják.

A könyv függelékében számos térkép és diagram segíti a gazdag ismeretanyag áttekintését. A rövid szójegyzék és a bőséges irodalom értékes információkkal szolgál az érdeklődőknek.

Dr. Pap Miklós

SZCZOTKOWA, Z.: *Antropologia w dochodzeniu ojcostwa* (Panstwowe Wydawnictwo Naukowe Warszawa – Wrocław 1985. Polska Akademia Nauk Zakład Antropologii 403. oldal, 290 táblázattal, 90 ábrával. Ára: 380.– zł.)

A lengyel Tudományos Akadémia Antropológiai Intézetében dolgozó szerző könyve „Az antropológia az apasági vizsgálatokban”, igen jelentős, hiánypótló és területen. Schade alapvető, klasszikus munkája e témáról 1952-ben jelent meg. Azóta e területen ugrásszerű fejlődés történt. A wrocławi intézetben már hosszú évek óta végeznek igen nagy számban apasági antropológiai vizsgálatokat, maga a szerző is már évtizedek óta.

Nagyszámú, reprezentatív, korrekt adatait, valamint új értékelési eljárásait közli e könyvben.

A könyv 12 fejezetre tagolódik, ezt egészítik ki az apaság relatív esélyeinek táblázatai. Minden fejezet után részletes irodalomjegyzék található, fő hangsúllyal a lengyel irodalmi adatokra.

Az első fejezetben az apasági vizsgálat jogi szempontjait és a biológiai bizonyítékok súlyát elemzi a szerző. A második fejezetben a történeti előzményeket sorolja fel, megemlíti, hogy Lengyelországban apasági antropológiai vizsgálatokat 1947 óta folytatnak. A következő fejezet rövid genetikai alapismereteket közöl, külön kitérve az iker- és a családvizsgálatok jelentőségére.

A negyedik fejezetben a szerológiai vizsgálatokat foglalja össze. Megadja a különböző vértulajdonosság (ABO, MN, Rh, Kk, Se, Hp, Gc, Gm, Km, C3, AP, PGM, GPT, AK, ADA, ESD) gének és genotípus gyakoriságokat, valamint a HLA-gének előfordulási gyakoriságát is a lengyel populációban. Leírja az Essen–Möller-féle biostatistikai valószínűségi számítás menetét, de már a módosított adatokkal, a lengyel populáció adataival számol (Szczołka–Schlesinger 1980).

Az ötödik fejezetben a bőrléclenyomatok felvételének technikáját írja le, majd a következő fejezet a fényképezés alapelveivel foglalkozik, külön kitérve az írisz fotózására.

A hetedik fejezetben fontos megállapításokat tesz. A lengyel gyakorlat szerint a vizsgálatra kerülő gyermek életkora minimálisan 3 év kell, hogy legyen. Jó lenne, ha ezt a hazai joggyakorlat is követné. Felhívja a figyelmet a vizsgálat során a személyek egyidejű jelenlétére is.

A nyolcadik fejezetben a lengyel gyakorlatban vizsgált metrikus és morfológiai tulajdonságokat sorolja fel. A fejméretek közül 14 abszolút méret és 2 testméret (testmagasság, ülőmagasság), a kéz és a láb méreteinek felvételére kerül sor. Táblázatos formában adja meg az abszolút méretek, majd a belőlük számolt jelzők (4 relatív méret) életkor szerinti változásait, valamint a méretek közötti korrelációt. A leírható jellegek közül a fej, az arc, az áll, a szemtájék, a szívdarvánnyárhártya, az orr, a száj, a szájüreg, a fogak és a nyelv, a külső fül, a szőrzet, a körmök, a hosszú tenyéri izom (m. palm. longus) jelenlétét és hiányát vizsgálják a lengyel gyakorlatban. Az előforduló jellegvariációkat ábrákban közli, majd táblázatos formában megadja ezek előfordulási gyakoriságát, értékét, ezenkívül az életkori változásait, valamint szülő-gyermek kapcsolatban a jellegek kombinációs gyakoriságát. A dermatoglyphiai tulajdonságok közül az ujjak bőrléclencmintázatát, a TRC értékeket hasonlítja össze. A tenyéri jellegek közül a fővonalak lefutását, az interdigitális mintákat, a hypothenári, a thenári mintákat, a fővonal indexet (MLI), valamint a tenyéri interdigitális bőrléclécszámokat (a–b, b–c, c–d) tárgyalja. E jellegeknél is minden esetben közli az előfordulási gyakoriságát, szülő-gyermek kombinációs gyakoriságokat. Külön hangsúlyt helyez a lábujjak és a talp vizsgálatára. Kidolgozták a bőrléclécek hasonlóságának komplex mutatóját (ISD), ennek számolásához táblázatos adatokat közöl.

A kilencedik fejezet a felvett tulajdonságok értékelésének módját adja meg. A lengyel gyakorlatban egy skálát használnak, amellyel a hasonlóságokat és a különbözőségeket jelzik. Ebben figyelemmel vannak a jelleg populációbeli előfordulási gyakoriságára, életkori változásaira, valamint tulajdonságok egymás közötti korrelációjára. A véleményalkotásnál valószínűségi véleményt mondanak a kialakított (a magyar gyakorlathoz hasonló) hét fokozat szerint, de számszerűen is adnak adatot az apaság relatív esélyére.

A tizedik fejezetben példákat közöl a véleményezési gyakorlatra, a tizenegyedik fejezetben pedig felveti a szerző a morfológiai jellegek meghatározásának megbízhatóságát. Felhívja a figyelmet arra, hogy a lengyel populációról jól kidolgozott, fényképekkel dokumentált, jó táblázatos formában szerkesztett adatok állnak rendelkezésre a vizsgált morfológiai jellegek variációiról.

A tizenkettedik fejezet a matematikai-statisztikai módszereket tárgyalja. Szerepel az Essen-Möller valószínűség-számítás, a Keiter-féle logaritmus, a szerző által kidolgozott antropológiai tulajdonságok hasonlósági indexe. Ennek éppen a morfológiai jellegek esetében van jelentősége. Közli az apaság relatív esélyeinek számolási lehetőségeit is.

A könyv igen nagy szolgálatot tesz – annak ellenére, hogy lengyelül íródott – az apasági antropológiai vizsgálatot végzők számára, hiszen adatait az összehasonlítható felhasználhatják. Bár szerény kivitelű a könyv, tartalma igen gazdag. Ezt haszonnal forgathatják nemcsak a témában érintett szakemberek, hanem mindazok, akiket az antropológiának ez a területe érdekel.

Dr. Susa Éva

BERG, S. – ROLLE, R. – SEEMANN, H.: *Der Archäologie und der Tod. Archäologie und Gerichtsmedizin.* (Publikation in der Reihe „Report Archäologie“, Verlag C. J. BUCHER. München und Luzern 1981. 168 oldal, 152 színes és fekete-fehér kép, ábrával.)

Steffen Bergnek, a göttingeni Igazságügyi Orvostani Intézet professzorának, Renata Rolle professzorasszonynak, a göttingeni egyetem Közép-Európa és Közép-Ázsia Régészeti Osztálya vezetőjének és Hennig Seemannnak, a Germán Ókortudományi Lexikon szerkesztőjének igen látványos, szép kiállítástű könyvecskéje fontos tudományterületeket összekapcsolva mutat be. A könyv két régész és egy igazságügyi szakértő együttműködésével jött létre, és konkrét esetek alapján történeti antropológiai anyagokon a halálzási ok kiderítését tűzte ki fő célul.

A könyv címszavakban a következő részekre tagolódik: Előszó. Régészet és az igazságügyi orvostan, a két tudományág kapcsolata. A régész és a halál – a csontváz feltárása és a sírbeli munka – „egy ifjú a Bayhauseneri lápból – gyilkosság a római császárkorból?”. Az azonosítás problémái, nem és életkor meghatározás, testmagasság rekonstrukció, azonosítás csontból, hajból és körömből. Az erőszakos halál, a halál traumatológiai, paleopatológiai és paleotoxikológiai kérdései. A halott jogai és szellemi hitek. Temetési szokások. A „windeby-lány”, a lápokban talált mumifikálódott holttestek vizsgálata. Az eltemetési idő meghatározása. Holttestek az örökkévalóságnak, a balzsamozás művészeté. „Az tán meggyújtott koporsóikat”, sírablakos a történelem előtti és kora történeti időkben. Emberáldozatok és a kannibalizmus, posztmortális sérülések és megmunkálási nyomok. Kutatás az arcvonások után, a plasztikus rekonstrukció, azonosítás az egyedi jellegek alapján. A haldokló arcvonásai, a halotti maszkok és lenyomatok. Irodalom.

A könyv igen szép kiállítástű, nagyszámú érdekes (néha ijesztő) illusztrációval. A részletes, téma szerint bontott irodalomjegyzék jól használható.

A szerzők könyvüket tankönyv jelleggel ajánlják fiatal régészek számára, akik a természettudományokban járatlanok, de már a felsorolt címszavakból is kiderül, hogy hasznosan forgathatják mindazok, akiket e két tudományterület érdekel.

Dr. Susa Éva

KLEMENTA, J.: *Somatometrie nohy.* (Státni Pedagogické Nakladatelství, Praha, 1987. 228 oldal 92 táblázattal és 78 ábrával. Ára: CsK 32.–)

Ez a könyv Klementa professzor több évtizedes kutatómunkájának összefoglalása, a tudományok doktora fokozatért írott disszertációjának nyomtatásban megjelent változata. Több ezer 7–20 éves moráviai gyermek, illetőleg ifjú lába szomatometriai vizsgálatának sokszempontú feldolgozásával nyert eredményeit ismerteti. E vizsgálati eredmények egyrészt az elméleti antropológiai ismereteket gazdagítják metodológiai szempontból és az emberi testfelépítésre, testfejlődésre ható tényezők vonatkozásában, másrészt a láb néhány ortopédiai rendellenességének gyakorisági adatai az orvosi, pedagógiai és ergonómiai gyakorlat számára nélkülözhetetlenek.

Az 1. fejezetben a láb szomatometriai vizsgálatára vonatkozó módszertani kérdéseket tárgyalja a szerző. Részletes leírást ad néhány általa kidolgozott vizsgálati és értékelési módszerrel: az úgynevezett ferrodánidos lábnyomat készítésről, a lábnyomat alapján történő lábboltozati kategóriák elkülönítéséről, a lábszög mérésének új módszeréről, valamint a digitális formulák lábnyomából való meghatározási módjáról.

A 2., legterjedelmesebb fejezet a lábboltozati deformitások néhány formáját, életkori, nemi, jobb és bal oldali differenciáját tárgyalja. Az élet-, illetve a munkakörülmények és a lábboltozati deformitások gyakorisága közötti kapcsolat feltárását szolgálta a városi és falusi gyermekek, illetőleg a gimnáziumi tanulók, az ipari, a mezőgazdasági és a kereskedelmi szakmunkástanulók összehasonlító vizsgálata. A szerző véleménye szerint a lábboltozati deformitások, amelyek a felnőttkori munkaképesség csökkenéséhez vezetnek, tipikusan túlterhelés által okozott deformitások, korrigálásuk megfelelő terápiával 20 éves korig lehetséges.

A lábszög mérésének kidolgozása és értékelése teszi teljessé a „lúdtalpúság” kifejlődésére vonatkozó, munkakörülményekből eredő hatások feltárását (3. fejezet).

A 4. fejezetben a pterion és a lábujjak acropodion pontjai közötti távolság-sorozatokat alapján, statisztikailag elkülönített nyolc digitális formula szimmetriai, életkori, nemi variációit elemzi a szerző.

Az 5. és a 6. fejezet a lábhossz és más testméretek közötti kapcsolatot, a lábhossz proporcionális változásának életkori sajátosságait tárgyalja. A szerző kidolgozott egy statisztikai modellt a lábhossz alapján történő testmagasság előrejelzésre, amely példájául szolgál a testméretek közötti összefüggések ismerete alkalmazásának.

A bőséges irodalom, amely 373 tételt tartalmaz, e problémakör iránt érdeklődőknek óriási segítséget nyújt.

A szerző munkája jól reprezentálja, hogy egy alap kutatásnak induló téma hogyan válik hasznosíthatóvá a gyakorlatban. E könyvet az antropológusokon kívül a tanárok, gyógytomászok, orvosok, a cipőkonfekcióval foglalkozó ergonómusok forgathatnák nagy haszonnal, kár, hogy a három nyelvű igen rövid összefoglalást kivéve, csak cseh nyelven olvasható.

Dr. Bodzsár Éva

CRASSELT, W. – FORCHEL, I. – STEMLER, R.: *Zur körperlichen Entwicklung der Schuljugend in der Deutschen Demokratischen Republik* (A „Sportmedizinische Schriftenreihe” sorozat 23. kötete. – Johann Ambrosius Barth, Leipzig, 1985. 324 oldal, 90 táblázattal és 128 ábrával. Ára: DDR M 75,-)

Az NDK-ban folyó nagyszabású ifjúságkutatási program részeként longitudinális és megismételt keresztmetszeti növekedésvizsgálatot végeztek 1967 és 1979 között. Az utóbbiban a megvizsgált gyermekek száma nemenként és korcsoportonként 2–3 ezer. A vizsgálati program 30 testméretre és több fizikai erőnléti tesztre terjed ki, és szociodemográfiai szempontok is érvényesültek. A komplex vizsgálat eredményeképpen megadják a szerzők a mai NDK-beli ifjúság vizsgált jellegeinek szokásos matematikai–statisztikai paramétereit mellett a percentilis értékeket is. Bőségesen foglalkoznak a szekuláris trend kérdésével, amelyet „szekuláris akceleráció” néven emlegetnek (csupán az NDK-ban használatos, sehol másutt el nem fogadott szak kifejezés). Sajnos, erre az egyébként szép kiállítású, gazdagon illusztrált könyvre is jellemző az NDK tudományos elszigeteltségéből adódó egyoldalúság: az igen bőséges irodalomjegyzék túlnyomó többsége csupán a német nyelvterületről való.

A 120 oldalnyi táblázatos dokumentáció viszont értékes áttekintést nyújt a vizsgálat eredményeiről, így a növekedéssel foglalkozó humánbiológusok, testnevelési szakemberek és gyermekorvosok érdeklődésére tarthat számot a könyv.

Dr. Eiben Ottó

Ernährung, körperliche Leistungsfähigkeit und Gesundheit. – Food, Physical Performance and Health (J. PAŘÍZKOVÁ, ed.) (A „Sportmedizinische Schriftenreihe” sorozat 24. kötete. – Johann Ambrosius Barth, Leipzig, 1985. 230 oldal 83 táblázattal és 75 ábrával. Ára: DDR M 63,-)

Az UNESCO és a WHO égisze alatt működő „Nutrition, Physical Performance and Fitness” nemzetközi munkabizottságban tevékenykedő szakemberek, tehát egy neves nemzetközi szerzői gárda tanulmányait kapjuk kézbe a kötetben. J. Pařízková szerkesztői előszavában kiemeli a táplálkozással összefüggő mai problémákat, az obesitást és az energiafelhasználásnak meg nem felelő táplálkozást, a fizikai erőnlétet a testi fejlődéssel összefüggésben, az időskori ökonómikus produktivitást, általában a munkaképesség kérdését, valamint a versenysport ezekkel összefüggő problémáit.

A kötet 23 tanulmányát négy téma köré csoportosítva mutatja be a szerkesztő: az izommunka során végbemenő anyagcsere-folyamatok, a táplálkozás és a fizikai megterhelés kapcsolata a különböző életkorokban, a sport és a táplálkozás és végül a klinikai problémák.

A tanulmánykötet jó áttekintést ad a táplálkozástudomány mai állásáról, problémáiról, így az antropológus olvasó érdeklődésével is találkozik.

Dr. Eiben Ottó

GHESEQUIERE, J. – MARTIN, R. D. – NEWCOMBE, F. (Eds): *Human Sexual Dimorphism* (Symposia of the Society for the Study of Human Biology, Vol. XXIV. – Taylor and Francis, London – Philadelphia, 1985. 375 oldal. Ára: £ 24.00)

A kötet az 1983. áprilisában Leuvenben a Society for the Study of Human Biology és az Európai Antropológiai Társaság által közösen rendezett hasonló című szimpoziium anyagát, 19 tanulmányt tartalmaz. Az alap gondolat az volt, hogy a nemek közötti különbözőség jelensége végigvonul az egész állatvilágon, ideértve az embert is. Ez megnyilvánul a fiziológiában, a pszichológiában, a magatartásban és a kultúrában egyaránt. A férfi fizikailag erősebb, mint a nő, de a nő biológiailag különb; több fiú születik, de a nők átlagosan tovább élnek.

A szimpoziium a szexuális dimorfizmus számos aspektusát vizsgálta és vitatta meg. Az első részben a nemi dimorfizmus biológiai hátterét vizsgálja mind az öt tanulmány, a madaraktól a nem-humán primátáig és a fosszilis emberig. A könyv többi része az emberi szexuális dimorfizmus speciális kérdéseit vizsgálja, így a második részben öt tanulmány a genetikai és endokrinológiai aspektusokat tárgyalja. A legerjedelmesebb az antropometriai és fiziológiai adatokra épülő dolgozatok blokkja. Itt tanulmányokat olvashatunk a szexuális dimorfizmus megnyilvánulásáról a vállöv-medenceövben afrikai és európai népességekben (Hiernaux), brit és ázsiai népességekben (Hauspie et al.), az endokrinológiai és magatartásbeli jellegekben (Hiorns – Harrison), az emberi izom kontraktilitásában (Davies), a teherbíróképességben (Davis et al.) és a sportgyakorlatokban, illetve -teljesítményekben (Astrand) megmutató szexuális dimorfizmusról. A negyedik részben három tanulmány a különbözőség kulturális megnyilvánulásait elemzi.

A tanulmánykötet tehát a humánbiológia egyik központi kérdését, az emberi variabilitás alapjelenségét, a szexuális dimorfizmust a „social anthropology” szemléletével ötvözve mutatja be, így széles körű érdeklődésre tarthat számot.

Dr. Eiben Ottó

A kiadásért felelős az Akadémia Kiadó és Nyomda főigazgatója

Műszaki szerkesztő: Horváth Judit

A kézirat nyomdába érkezett: 1988. május 18.

Terjedelem: 15,75 (A/5) ív

Készült az Ipari Technológiai Intézet propaganda és kiadói osztályán

Felelős vezető: Gollob Józsefné

6. A táblázatok címeit, az ábraalírásokat, a táblák címeit és azok minden szöveges részét két példányban külön is mellékelni kell a kéziratához az idegen nyelvű fordításhoz.

7. A tanulmányok statisztikai feldolgozásánál alkalmazott matematikai képletek jelöléseinek pontos magyarázatát meg kell adnia a szerzőnek. Ugyanez vonatkozik görög betűs vagy egyéb speciális jelölésekre is. Általában a *Biometriai Értelmező Szótár* (Szerk.: Jánosy A.—Muraközy T.—Aradszky G. — Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1966.) előírásait, jelöléseit célszerű követni.

8. A tanulmányok tagolásában az alábbi beosztási elvek követését tartjuk kívánatosnak: 1. Bevezetés (a probléma felvetése, mai állása). 2. Anyag és módszer. 3. A vizsgálat, kutatás eredményei és azok (összehasonlító) értékelése. 4. Összefoglalás.

9. A tanulmány, közlemény végén irodalomjegyzéket kell megadni, de csak azok a művek idézhetők, amelyeknek adatait vagy megállapításait a szerző tanulmányában valóban felhasználta. Az irodalomjegyzéket a szerzők nevének „abc” sorrendjében kell összeállítani. A szövegben a szerző neve után (zárójelbe) tett évszámmal utalunk a megfelelő irodalomra.

A folyóiratok címeinek rövidítésére a szakirodalomban kialakult és elfogadott rövidítéseket alkalmazzunk.

Az irodalomjegyzék összeállításához az alábbi példák szolgálnak útmutatásul:

*Folyóiratcikkek*nél a szerző(k) vezetékneve, rövidített utóneve, a megjelenési év zárójelben, kettőspont, a közlemény címe, a folyóirat hivatalos rövidítése, a kötettség arab számmal, aláhúzva, pontosvessző, oldalszám, pl.:

BARTUCZ, L. (1961): Die internationale Bedeutung der ungarischen Anthropologie. *Anthrop.* Közl. 5; 5—18.

Könyveknél a szerző(k) neve, a kiadási év zárójelben, kettőspont, a könyv címe, a kiadó neve, a kiadás helye, pl.:

BARTUCZ, L. (1966): A prachistorikus trepanáció és orvostörténeti vonatkozású sírleletek (Palaeopathologia III. kötet). Országos Orvostörténeti Könyvtár és Medicina Kiadó, Budapest.

*Másodidézete*knél — ha azok el nem kerülhetők — az idézett szerző neve után *cit.* szócskát írunk, és a fenti módon idézzük a könyvet vagy a folyóiratcikket, ill. *in* szócskát írunk, ha tanulmánykötetben megjelent cikket idézzük.

Ha egy szerzőnek ugyanabból az évből több tanulmányát idézzük, akkor az évszám mellé írt *a, b, c* betűkkel különböztetjük meg őket.

10. A szerzők a nyomdai tipografizálásra vonatkozó kívánásaikat a kézirat másodpéldányán jelölhetik be ceruzával, a nyomdai előírásoknak megfelelően.

Kérjük szerzőinket, hogy a fenti alaki előírásokat — a tanulmányok gyorsabb megjelenése érdekében is — tartsák meg. Az előírásoktól eltérő kéziratokat a szerkesztőbizottság nem fogad el.

A kéziratokat a szerkesztő címére kell beküldeni, aki a tanulmány beérkezését visszaigazolja. A közlésről — a lektori vélemények alapján — a szerkesztőbizottság dönt. Erről értesítik a szerzőt.

A közlésre kerülő dolgozatok korrektúráját az ábralevonatokkal együtt megküldjük a szerzőknek. A javított korrektúrát az esetenként megadott határidőig kérjük vissza. A megadott időpontig vissza nem juttatott dolgozatot kénytelenek vagyunk kihagyni a készülő számból.

A szerzőknek a kiadó tiszteletdíját és 100 db különlenyomatot ad. Ennek előfeltétele, hogy a szerző a kézirattal együtt pontos laci címét (irányítószámmal) és személyi számát is bejelentsa a szerkesztőnél.

A szerkesztőbizottság tagjai: DR. EIBEN OTTÓ (szerkesztő), DR. ÉRY KINGA, DR. FARKAS GYULA, DR. HORVÁTH LÁSZLÓ, DR. LIPTÁK PÁL, DR. NEMESKÉRI JÁNOS, DR. PAP MIKLÓS és DR. TÓTH TIBOR.

A szerkesztő címe: DR. EIBEN OTTÓ, 1088 Budapest, Puskin u. 3. ELTE Embertani Tanszéke.

A kiadvány előfizethető és példányonként megvásárolható:

az AKADÉMIAI KIADÓNÁL: 1363 Budapest, Alkotmány u. 21., telefon: 111-010. Pénzforgalmi jelzőszám: 215-11488.

az Akadémiai Kiadó STÚDIUM (1368 Budapest, Váci u. 22., tel.: 185-881) és MAGISZTER (1052 Budapest, Városház utca 1., tel.: 382-440) könyvesboltjaiban.

Előfizetési díj egy évre: 66,— Ft

Külföldön terjeszti a KULTURA Külkereskedelmi Vállalat 1389 Budapest, Fő u. 32. Pénzforgalmi jelzőszám: 218-10990, telefon: 159-450.

TARTALOM – CONTENTS

Eredeti közlemények – Original papers

MOLNAR, S., HILDEBOLT, C.: Geochemical Influences on Dental Disease	3
BOLDSSEN, J. L.: Growth Standards for Non-normally Distributed Variables – Height and Age at Menarche	17
RAMI REDDY, V.: Impact of Caste and Religion on the Permanent Dental Eruption in India	21
DEVOR, E. J., CRAWFORD, M. H., OSNESS, W.: Psychomotor Aging; Relationship between Neural and Motor Components in Timed Reaction Task	29
SIDHU, S., SIDHU, L. S.: Age Changes in Skinfold Measurements of Adult Scheduled Caste Females of Punjab	35
NYILAS, K.: Head and Face Measurements in Children Living in Three Main Regions of Szabolcs-Szatmár County: Rétköz, Nyírség and Szatmár-Bereg Plain	41
EIBEN, O. G., PANTÓ, E.: Body Measurements in the Hungarian Youth at the 1980s based on the Hungarian National Growth Study	49
VARGÁNÉ TEGHZE-GERBER, Zs., EIBEN, O. G., ÁGFALVI, R.: A kis súllyal született budapesti gyermekek növekedése 1/2 évestől 14 évis korig	69
<i>Growth and Development of the Budapest Children Born with Low Weight</i>	69
HENKEY, Gy.: Adatok a dunántúli magyarok etnikai antropológiájához	83
<i>Some Data to the Ethnic Anthropology of the Hungarians in Transdanubia</i>	83
REX-KISS, B.: Megfigyelések az A ₂ allotípus és génjének kialakulásában és elterjedésében	107
<i>Observations on the Development and Spreading of the A₂ Allotype and its Gene</i>	107
ÉRY, K.: Újabb jelképes trepanációk a Volgavidékről	115
<i>Newer Symbolic Trephening from the Volga-Bank</i>	115
K. ZOFFMANN, Zs.: A Badeni kultúra embertani leleteinek vizsgálata a Penrose-féle analízis segítségével	121
<i>Investigation of Anthropological Finds of the Baden Culture with the Help of the Penrose Analysis</i>	121
KRETZOL, M.: Primatológia és embertan	139
<i>Primatology and Physical Anthropology</i>	139
KATONA, I.: Néprajz és embertan	143
<i>Ethnography and Physical Anthropology</i>	143
EIBEN, O. G.: Az Anthropologiai Közlemények 33 évfolyama	149
<i>The 33 Volumes of the Anthropologiai Közlemények</i>	149

Rövid közlemény – Short communication

GYENIS, Gy., HAUSPIE, R. C., WALCHHOLDER, A., SUSANNE, C.: Belga fiúk csontérése egy hosszmetzeti vizsgálat alapján	153
<i>Longitudinal Data on Skeletal Maturation of Belgian Boys</i>	153

Bibliográfia – Bibliography

FARKAS L. Gy., MARCSIK, A.: Bibliographia Anthropologia Hungarica (1982–1984)	157
---	-----

Megemlékezések – Commemorations

EIBEN, O. G.: Köszöntjük a 80 éves Kretzoi Miklóst	183
TÓTH, T.: Jakov Jakovlevics Roginszkij 1895–1986	185
TÓTH, T.: Tatjana Alekszejevna Trofimova 1905–1987	185

Hírek – News

BODZSÁR É.: A Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztályának működése az 1987. évben	187
TÓTH, T.: A VI. Nemzetközi Finn-Ugor Kongresszus	188

Könyvismertetések – Book reviews